

Вікторія В. Байдала¹, Тимур Д. Мірзоев²

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА НІШЕВИХ ТЕХНІЧНИХ КУЛЬТУР ЯК ПЕРСПЕКТИВНОГО НАПРЯМКУ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО АГРОБІЗНЕСУ

У статті висвітлено актуальність розвитку виробництва нішевих культур загалом і технічних, зокрема. Виявлено, що основними стимулами для розвитку виробництва нішевих є і в перспективі будуть такі основні фактори, як глобальний попит, необхідність диверсифікації бізнесу та кліматичні зміни. Акцентовано, що даний сегмент найбільш доцільно освоювати представникам дрібного і малого агробізнесу. Зазначено, що зростаючий попит у всьому світі на альтернативні джерела рослинних олій, актуалізує розвиток виробництва нішевих технічних, а саме олійних культур. Виокремлено переваги й ризики їх вирощування та викладено стислий аналіз динаміки їх виробництва у розрізі їх окремих представників. На підставі обґрунтованої економічної доцільності виробництва нішевих технічних культур, запропоновано банк організаційно-економічних інструментів, використання яких потенційно може сприяти розвитку сегменту.

Ключові слова: нішеві технічні культури, організаційно-економічні інструменти, економічна ефективність, виклики, можливості, дрібні і малі фермери.

Табл. 3. Літ. 19.

DOI: 10.32752/1993-6788-2025-1-291-84-94

Victoria Baidala, Timur Mirzoyev

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF THE PRODUCTION OF NICHE TECHNICAL CROPS AS A PROSPECTIVE DIRECTION OF ACTIVITY OF SMALL AGRIBUSINESS

The article highlights the relevance of the development of niche crop production in general and technical crops in particular. It is determined that the main incentives for the development of niche production are and will be such main factors as global demand, the need for business diversification, and climate change. According to forecasts, mustard, coriander and other essential oil, as well as medicinal crops, will dominate among niche technical crops grown by agricultural producers in Ukraine. It is emphasized that this segment is most appropriate for representatives of small and medium-sized agribusiness to develop. The main challenges and opportunities of niche production in the field of crop production in Ukraine are summarized, the specifics of niche crop markets are emphasized. A number of arguments in favor of the development of effective niche crop production.

It is noted that the growing demand worldwide for alternative sources of vegetable oils makes the development of niche technical crops, namely oilseed crops, relevant. In accordance with the main challenges and opportunities of niche production in the field of crop production in Ukraine in general, the advantages and risks of growing niche technical crops themselves are highlighted. A brief analysis of the dynamics of production of niche industrial crops is presented in terms of their individual representatives - sweet lupine, coriander, mustard, and oilseed flax. Based on the substantiated economic feasibility of producing niche industrial crops, organizational and economic tools are proposed, including the reorientation of local traditional agricultural production, the con-

¹ National University of Life Resources and Environmental Sciences of Ukraine. Ukraine.

² National University of Life Resources and Environmental Sciences of Ukraine. Ukraine.

clusion of preliminary contracts, and monitoring of grants and support programs in in the State Agrarian Register, establishing cooperation and partnership, cooperation, development of not only production, but also processing on the basis of cooperation. It is emphasized that the production of products, both export-oriented niche technical crops and those that are in demand on the domestic market, is economically attractive, as it provides a number of positive economic, environmental and social benefits. ефектів.

Keywords: niche technical crops, organizational and economic tools, economic efficiency, challenges, opportunities, small and medium-sized farmers.

Peer-reviewed, approved and placed: 10.09.2025.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення ні в кого не викликає сумнівів, що сільське господарство — це один із найбільш ризикованих і найбільш інноваційних напрямків підприємницької діяльності. Окрім того, сільське господарство стає все більш високотехнологічною галуззю. Агровиробники використовують інновації для того, щоб вирощувати більшу кількість сільськогосподарських культур і тварин на менших площах, для боротьби зі шкідниками та хворобами, а також широко використовують інформацію для прийняття швидших і ефективних господарських рішень. До головних інноваційних тенденцій у сільському господарстві нині відносять штучний інтелект, блокчейн технології, вертикальне фермерство в приміщенні, точне землеробство тощо. Певним чином інновацією, принаймі для більшості українських сільськогосподарських товаровиробників, які звикли до інтенсивного виробництва традиційних бізнес культур, є введення в сівозміни нішевих культур, зокрема технічних. Розвиток такого виробничого напрямку пов'язаний, насамперед, із тим, що в умовах кліматичних змін стає все складніше вирощувати традиційні культури. Українські фермери, крім того, в умовах воєнного стану зіткнулися з проблемами логістики та ін. Тому нішеві культури, багато з яких є посухостійкими і продукція яких є затребуваною на внутрішніх і зовнішніх ринках, усе частіше потрапляють у поле зору представників агробізнесу. Особливо актуальним даний виробничий напрямок виступає для дрібних і малих фермерів, яким важко конкурувати з великими агрокомпаніями. У зв'язку з цим на часі розробка організаційно-економічних засад розвитку виробництва нішевих культур, насамперед, для представників дрібного і малого бізнесу з урахуванням змінних умов сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку виробництва нішевих культур загалом і технічних, зокрема, привертало увагу багатьох учених і практиків. Так, І. Черевко розглядала розвиток нішевих видів виробництва, як можливість для диверсифікації напрямів господарювання малих і середніх сільськогосподарських виробників, а також переорієнтації на інноваційне виробництво нішевої продукції [15]. А.В. Голодна та ін. обґрунтували, що нішеві культури дозволяють агровиробникам страхуватися від посухи, а також покращувати фітосанітарний стан посівів, підвищувати родючість ґрунту та отримувати додаткові прибутки [3]. Ільчук М.М. і Березовська Л.О. розглядали нішеві культури в контексті групи зернових і підкреслювали, що нішеві зернові — це ті, що використовуються в сівозміні в

якості попередників для основних зернових для покращення стану ґрунтів і забезпечення для наступних посівів кращих умов, або ті, що виступають заміною для пересіву, в разі загибелі з якихось причин основних культур [7]. Старіков О.Ю. і Рева А.В. розглядали вирощування нішевих олійних культур в контексті виробництва рослинних олій і визначили, що ці напрямки можуть стати стратегічними векторами розвитку окремих українських аграрних підприємств, сприяти розширенню їх експортних можливостей і зміцненню їхнього економічного стану [13]. Височанська М.Я. і Зубченко В.В. досліджували еколого-економічні аспекти вирощування нішевих культур в Україні [2]. Vijulie I. та ін. аналізували перспективи розвитку нішевої технічної культури лаванди дрібними й малими фермерами, виходячи з того, дана рослина є альтернативою іншим традиційним культурам і може приносити високий прибуток з гектару [19]. Nilsson P. та ін. у своєму дослідженні наголошували, що диверсифіковане виробництво сільськогосподарських культур (із введенням у посіви нішевих культур) в умовах сьогодення є ключовою агроекологічною практикою, що поліпшує екосистеми та зменшує залежність від високовартісних зовнішніх ресурсів [17]. У свою чергу Бойко Л.О. обґрунтувала, що вирощування нішевих культур під час військової агресії РФ може стати ефективним інструментом диверсифікації аграрного виробництва і підвищить стійкість агробізнесу [1]. Підтримує цю думку й Томашевський В., зазначаючи, що диверсифікація аграрного бізнесу в умовах сьогодення через вирощування нішевих культур набуває все більшої актуальності, так як окрім можливості мінімізації ризиків такий напрям діяльності також сприяє досягненню економічного й екологічного ефектів [14]. Ільчук М. та ін. зазначали, що «нішеві культури дозволяють малим і середнім агровиробникам займати конкурентоспроможні позиції на ринку, оскільки їх вирощування не вимагає значних земельних ресурсів, як у випадку з зерновими чи технічними культурами (кукурудза, пшениця, соняшник), але при цьому забезпечує значну додану вартість на одиницю площі» [8].

Не дивлячись на те, що в останнє десятиліття увага до нішевих культур загалом і технічних, зокрема, з боку науковців і практиків зростає, необхідністю залишається формування організаційно-економічних засад розвитку їх виробництва з урахуванням трансформаційних процесів сьогодення та, насамперед, у контексті можливостей для дрібного й малого агробізнесу.

Мета дослідження — сформувати банк основних організаційно-економічних інструментів розвитку виробництва нішевих технічних культур, використання яких сприятиме підвищенню економічної ефективності господарської діяльності дрібних і малих фермерів.

Основні результати дослідження. Нішеві культури в умовах сьогодення розглядаємо, передусім, як можливості для українських дрібних і малих фермерів в умовах жорсткої конкуренції з агрохолдингами та викликів воєнного часу. Згодні з експертами, які стверджують, що великі агрокомпанії навряд чи зайдуть у «нішу», як і з тим, що нішеві культури навряд чи повністю витіснять ті чи інші традиційні культури. Тому, якщо агрохолдинги й надалі переважно спеціалізуватимуться на вирощуванні традиційних бізнес культур, то дрібним і

малим фермерам економічно доцільно більше уваги приділяти саме нішевим. Зазначимо, що, як свідчить практичний досвід, власне нішевими технічними культурами, наприклад, такими, як лікарські рослини чи гарбузи, переважно й займаються представники українського малого агробізнесу.

Як свідчить практичний зарубіжний досвід, ринки нішевих культур значною мірою відрізняються від традиційного товарного аграрного виробництва, пропонуючи унікальні можливості для фермерів, зокрема в нішевих сегментах. Нішеві культури зазвичай характеризуються вищою нормою прибутку, проте вимагають спеціалізованих знань і цілеспрямованих маркетингових підходів. На відміну від традиційних бізнес культур, виробництво яких регулюється глобальними ціновими механізмами, культури нішеві реагують на споживчі тенденції, мінливі кулінарні потреби і культурні вподобання [18]. Освоєння агровиробниками прибуткових нішевих ринків може перетворити бізнес на процвітаючий у сучасному висококонкурентному сільськогосподарському середовищі. У той час як традиційні товарні культури – це часто про волатильність цін і низьку прибутковість, нішеві культури, що орієнтовані на вузький сегмент споживачів, це про преміальні ціни, розвиток лояльних відносин із клієнтами і високу економічну ефективність. В Україні в змінних умовах сьогодення вже визначилися, як основні можливості, так і основні виклики для нішевого виробництва (табл. 1).

Таблиця 1. Основні виклики та можливості нішевого виробництва в галузі рослинництва в Україні, сформовано авторами

Виклики для нішевого виробництва	Можливості для нішевого бізнесу
▪ інформаційна обмеженість: українським агровиробникам усе ще не вистачає знань про специфічні агротехнології вирощування нішевих культур, вибір сортів і проблеми перезаплення;	▪ вирощування для експорту: українські фермери можуть отримувати вигоду, вирощуючи нішеві культури та реалізуючи їх за кордон. Тільки в країнах Євросоюзу існує високий попит на значну кількість нішевих культур і продукти їхньої переробки;
▪ нерозвинута переробка: дефіцит потужностей для переробки, наприклад, гарбузів на олію та інші продукти, і інших нішевих культур, що стимулює експорт сировини;	▪ спеціалізація на насінневих сортах окремих нішевих культур: можливо отримувати прибутки від виробництва чистосортного насіння, що є дуже дефіцитним і дорогим на українському ринку;
▪ проблеми з насінництвом: неякісне насіння української селекції й дорогі імпорتنі гібриди створюють проблеми для виробників, особливо дрібних і малих фермерів;	▪ виробництво олій: розвиток власної переробки нішевих технічних культур, насамперед для виробництва олії, дозволить збільшити прибутковість, створити додатковий ринок збуту і сприятиме формуванню ланцюгів доданої вартості;
▪ у багатьох випадках високі бар'єри входу, вплив зміни споживчих уподобань, підвищений ризик короткострокової прибутковості під час перехідного періоду та першого етапу впровадження.	▪ в умовах війни в Україні висока вірогідність отримати грант на розвиток нішевого бізнесу.

Так, до основних викликів, які стримують розвиток виробництва нішевих культур в Україні можна віднести інформаційну обмеженість, нерозвинуту

переробку і проблеми з насінництвом. Натомість вважаємо, що потенціал нішевого бізнесу зумовлюється, насамперед: його експортоорієнтованістю; можливостями, які надає спеціалізація на насінневих сортах; подальшим розвитком переробки, що дозволить отримати низку видів продукції з високою доданою вартістю.

Важливими аргументами на користь розвитку ефективного виробництва нішевих культур є також те, що: фермери в нішевих сегментах захищені від конкурентного тиску; структура нішевих ринків сприяє розвитку партнерства між фермерами, споживачами та зацікавленими сторонами і загалом обміну знаннями, що є ключовим для запровадження інновацій у напрямку сталого сільського господарства; різноманітність, що має місце на нішевих ринках, розширює асортимент екологічно стійких продуктів, доступних споживачам, і це підвищує добробут споживачів і підтримує більш стійку сільськогосподарську екосистему; нішеві ринки орієнтують фермерів вирішувати проблеми екологічної стійкості, пов'язані з сільськогосподарським виробництвом, для досягнення позитивних екологічних результатів, таких як покращення ландшафту, якості води, багатство біорізноманіття та скорочення викидів парникових газів [16].

Варто відзначити, що в Україні вирощується загалом понад 30 технічних культур. При цьому провідними технічними культурами є тільки декілька буряки цукрові, соняшник, соя, ріпак. На дані культури припадає до 98% всіх посівних площ під технічними культурами [6]. Окрім зазначених основних технічних культур, вирощують також нішеві технічні сафлор фарбувальний, арахіс, рісину, кунжут, ріжій, цикорій, гірчицю, льон, коноплі, тютюн, хміль, ефіроолійні та лікарські культури.

У контексті розвитку виробництва нішевих технічних культур відмітимо, що нові можливості для їх вирощування відкриває зростаючий попит у всьому світі на альтернативні джерела рослинних олій. Відтак, до основних нішевих технічних (олійних) культур, які можуть стати джерелом додаткових прибутків для фермерів, особливо в умовах кліматичної кризи й зростаючої конкуренції, в Україні нині експерти відносять льон олійний, ріжій, гірчицю. Олії, вироблені з цих культур, характеризуються високою цінністю [12]. Цінною кормовою, зерновою, харчовою, лікарською, овочевою і, в тому числі, нішевою технічною олійною культурою, що все більше привертає увагу фермерів нині, є гарбуз. Характерною особливістю нішевого бізнесу на гарбузах є те, що лише незначна частина товарного насіння залишається в Україні для використання, а майже весь урожай реалізується за кордон, переважно до Австрії, для виготовлення гарбузової олії. Вартість виготовленої там гарбузової олії на європейському ринку досить висока – понад 20 євро за літр [9]. Не можна оминати увагою і згадані лікарські та ефіроолійні культури, що також відносяться до групи нішевих технічних і попит на продукцію яких стабільно зростає.

Відповідно, з урахуванням основних викликів і можливостей нішевого виробництва в галузі рослинництва в Україні загалом, можна виокремити переваги й ризики вирощування власне нішевих технічних культур (табл. 2).

Таблиця 2. Основні переваги і ризики вирощування нішевих технічних культур, сформовано на основі [12, 4]

Переваги
Експортний потенціал – більшість нішевих технічних культур і продукція на їх основі мають стабільний попит на міжнародних ринках. У багатьох випадках висока маржинальність. Можливості диверсифікації виробництва, що зменшує ризики, пов'язані з коливанням цін на традиційні культури. Вирощування нетрадиційних для окремого локального ринку культур виступає страховим полісом для агровиробників. Стійкість до посухи – важливий фактор в умовах кліматичних змін. Агротехнічні переваги – більшість нішевих культур загалом і технічні, зокрема, є хорошими попередниками для зернових і бобових; з'являються можливості дотримання ефективної сівозміни.
Виклики і ризики
Ринок збуту – необхідність пошуку стабільних каналів реалізації; агровиробникам потрібно самостійно займатися пошуком покупців і збутом, оскільки на цьому ринку трейдери ще не активні. Недостатня механізація – деякі культури потребують спеціалізованої техніки для збирання. Нерозвинута переробка продукції нішевих технічних культур. Конкуренція з традиційними олійними культурами – наприклад, соняшник, ріпак і кукурудза мають налагоджені системи продажу. Відсутність стандартизації та нестача відкритої інформації про гравців цього сегменту. Висока волатильність цін, у зв'язку з чим період високої маржинальності товару необхідно вміти пророкувати або передбачати. Окрім того, не завжди можна точно визначити обсяг ринку, через що існують складнощі з плануванням площ під нішевими культурами

У контексті такого виклику, як «конкуренція з традиційними олійними культурами» зазначимо, що тут є й обернена позитивна сторона. Зокрема, конкуренція в сегменті виробництва нішевих культур значно нижча, ніж на ринку традиційних продуктів. Агровиробники, що займаються вирощуванням нішевих технічних культур, можуть створити унікальну пропозицію та вийти на ринок, який ігнорують крупні господарства. Відповідно, через низьку конкуренцію й недостатню насиченість ринку продукція нішевих культур загалом і технічних, зокрема, може мати досить високу ціну реалізації, а її виробництво характеризуватиметься високим рівнем економічної ефективності.

Аналіз динаміки виробництва нішевих технічних культур у розрізі їх окремих представників свідчить про наявність потенціалу даного сегменту агробізнесу. Наприклад, у розрізі такої культури, як люпин солодкий, який є технічною та одночасно бобовою і кормовою культурою, відмічається збільшення посівних площ із 1,3 тис. га у 2023 р. до 3,5 тис. га у 2024 (на 169%). Валовий збір культури в 2024 р. склав 58 тис. ц, що майже втричі більше, ніж у 2023 р. Урожайність при цьому залишалася стабільною, з коливанням у межах 12-17 т/га [10]. Вважається, що люпин просто ідеальна сидеральна культура ґрунтів, бідних на поживні речовини і з підвищеною кислотністю. Стабільно позитивну динаміку демонструє виробництво коріандру, який є найпоширенішою ефіроолійною культурою в Україні та економічна привабливість якого зумовлюється попитом у харчовій і ефіроолійній

промисловості, медицині та косметології. Окрім того, коріандр є цінним медоносом і має широкий ринок збуту завдяки стабільному попиту в країнах Європи та Азії. У період з 2020 по 2023 р. площі під коріандром збільшилися на 25% (з 6,6 до 8,3 тис. га, відповідно), а в 2024 р., порівняно з 2023, площі під культурою зросли на 7,2%, врожайність – на 33% (до 9,0 т/га), а валовий збір досяг 123 тис. ц. У 2024 р. в Україні, порівняно з 2023, відбулося скорочення площ під гірчицею – з 85 до 38,2 тис. га (–55%). Тим не менше, гірчиця, як нішева технічна олійна культура, залишається перспективною, рентабельність її вирощування за різними оцінками може сягати 100-300%. Економічна привабливість цієї культури зумовлюється низкою факторів, серед яких її високі якості як сидерату, затребуваність в органічному виробництві завдяки короткому вегетаційному періоду, цінність, як медоносу та експорто-орієнтованість. Переважна частина гірчиці з України експортується до країн ЄС. До економічно привабливих і перспективних нішевих технічних культур фахівці відносять льон олійний. Дані Державної служби статистики України свідчать, що в господарствах усіх категорій в 2024 р, порівняно з 2021, площа, з якої зібрано врожай льону олійного зросла – на 97,4%, гірчиці на 87,3%, коріандру, як ефіроолійної культури, на 90,6%. Упродовж зазначеного періоду на фоні збільшення зібраних площ таких культур, як льон олійний, гірчиця та коріандр, зросли й обсяги їх виробництва – на 57,5, 42,7 та 131,3%, відповідно [5]. Таке зростання пояснюємо тим, що українські агровиробники, почали урізноманітнювати посіви нішевими технічними культурами з високою господарською цінністю і на які є попит на ринку, намагаючись мінімізувати ризики виробництва традиційних сільськогосподарських культур.

Вважаємо за потрібне акцентувати увагу на тому, що перспективним напрямком для дрібного й малого агробізнесу є вирощування таких нішевих технічних культур, як лікарські, ефіроолійні й пряні. Приміром, у 2022-2023 рр. посівні площі під лікарськими, прямими й ефіроолійними культурами зросли в Україні майже на 128,6% (із 9,8 до 12,6 тис. гектарів) [11]. Основними ефіроолійними культурами традиційно є коріандр (його вирощують і як пряну культуру), шавлія, м'ята й лаванда. У широкій сукупності лікарських рослин найбільшим попитом користуються ромашка, валеріана, нагідки, шипшина, собача кропива, а також насіння гарбузів. Економічна привабливість рослин лікарських обумовлюється, насамперед, попитом із боку фармацевтичної промисловості в межах країни та експортоорієнтованістю.

Виходячи з викладеного, вважаємо, що аргументів на користь розвитку виробництва нішевих культур загалом і технічних, зокрема, нині достатньо. У зв'язку з цим необхідною є подальша системна робота над формуванням і вдосконаленням організаційно-економічних підходів щодо розвитку виробництва і переробки нішевих культур. Так, дрібним і малим фермерам, насамперед, в умовах сучасних загроз і викликів варто взяти до уваги такі організаційно-економічні інструменти, як переорієнтація місцево-традиційного ведення сільськогосподарського виробництва, укладання попередніх контрактів, Моніторинг грантів і програм підтримки в ДАР (Державному аграрному реєстрі), налагодження співпраці і партнерства, кооперація, розвиток не тільки виробництва, а й переробки на засадах

кооперації (табл. 3). Без перебільшення, це ті рішення, що допоможуть фермерам розвивати ефективний нішевий бізнес.

Таблиця 3. Окремі організаційно-економічні інструменти щодо розвитку виробництва і переробки нішевих культур із позиції фермера, сформовано авторами

Інструмент	Рекомендовані дії для ефективного застосування
Проведення маркетингових досліджень	почати варто з дослідження місцевого попиту на продукцію нішевих культур через фермерські ринки, спеціалізовані магазини і ресторани. Варто перевірити пропозиції та ціни конкурентів, щоб виявити прогалини, які можна заповнити. Онлайн-інструменти, такі як звіти Державної служби статистики України, експертів аграрного ринку та аналіз тенденцій у соціальних мережах, допоможуть виявити нові можливості для розвитку виробництва нішевих культур, на які є попит на ринку. При цьому варто аналізувати і сезонні, і цілорічні моделі попиту.
Оцінка виробничих можливостей	передбачає оцінку стану ґрунтів, доступність води та мікрокліматичні умови. Варто вибрати потенційні культури відповідно до специфічних характеристик умов господарювання. Визначити чи зможуть наявні виробничі потужності забезпечити виробництво нішевих культур. Потрібно також врахувати власний рівень кваліфікації та визначити знадобиться додаткове навчання.
Аналіз майбутнього прибутку	варто розрахувати всі виробничі витрати, включаючи насіння, оплату праці, обробку, можливо сертифікаційні збори та ін. Важливо дослідити ринкові ціни за різними каналами збуту – прямі продажі споживачам мають вищі ціни, ніж оптові. Варто врахувати особливості кожної культури, такі як врожайність, терміни збору врожаю, вимоги до зберігання. Доцільно порівняти потенційний дохід від різних нішевих культур із традиційними варіантами, використовуючи показники прибутковості. Врахувати можливі ризики, насамперед ризик неврожаю під час прогнозування доходу.
Укладання попередніх контрактів	спочатку потрібно знайти ринок збуту, визначитися з сегментом споживачів
Моніторинг грантів і програм підтримки в ДАР*	низка програм і грантів в умовах сьогодення передбачають підтримку саме дрібного й малого бізнесу, що спеціалізується на нішевому рослинництві
Співпраця і партнерство, кооперація. Розвиток не тільки виробництва, а й переробки на засадах кооперації.	створення різного роду об'єднань, що дозволить нішевим виробникам обмінюватися ідеями, компетенціями та інноваціями, знизити витрати на навчання і транзакційні витрати, сприяти більш ефективному використанню доступних ресурсів для підвищення економічної, екологічної, соціальної ефективності та покращення використання спільних ресурсів. Більше того, партнерства в межах ніші сприяють взаємодії фермерів із споживачами, створюючи прямі ринкові платформи й можливості для взаємного обміну інформацією.
Переорієнтація місцево-традиційного ведення сільськогосподарського виробництва	поступовий відхід від наросення виробництва пшениці, кукурудзи та соняшнику на користь нішевих технічних культур або поступове введення їх у сівозміну.

*ДАР – Державний аграрний реєстр

Особливо актуальною нині для представників дрібного і малого агробізнесу в Україні, які розглядають можливості диверсифікації чи переорієнтації бізнесу і вибирають нішеві технічні культури, є можливість скористатися грантами і програмами підтримки, які, в тому числі, широко представлені в Державному аграрному реєстрі.

Зважаючи на те, що нішеві культури тому й нішеві, що агровиробникам складніше їх і вирощувати, й реалізувати, важливим для розвитку цього сегменту є реалізація відповідних організаційно-економічних підходів також органами влади і профільними громадськими організаціями. Це можуть бути:

- інноваційні ініціативи, направлені на популяризацію нішевих культур у середовищі дрібних і малих фермерів;

- подальше поширення інформації про: технологію вирощування нішевих культур загалом і технічних, зокрема, і технологію їх переробки; про позитивний вплив нішевих на стан ґрунтів, на розширення біорізноманіття, на врожайність наступних культур; про інші позитивні ефекти від поширення вирощування і переробки таких культур;

- реалізація локальних ініціатив різного характеру, направлених на розвиток нішевого сегменту;

- подальший розвиток партнерства і співпраці між виробниками, переробниками і споживачами.

Зокрема, розвиток переробних підприємств у громадах зробить фермерство більш вигідним для сільських жителів і дозволить вирощувати більш різноманітні культури у громаді. Це значно менше шкодитиме довкіллю, ніж масштабне вирощування однієї чи двох культур і сприятиме розвитку виробництва з високою доданою вартістю. У контексті нішевих технічних культур вдалим варіантом, наприклад, як показує практика є вирощування й переробка на території однієї громади лікарських і ефіроолійних культур. Колосальний потенціал також мають технічні коноплі, з яких можна виробляти близько 50 тис. видів продукції. І це тільки окремі приклади.

Висновки. Із високою ймовірністю вирощування нішевих культур загалом і технічних, зокрема, в Україні поширюватиметься – насамперед, через кліматичні зміни, через прагнення дрібних і малих фермерів підвищити ефективність свого бізнесу, через високий рівень конкуренції з великими аграрними підприємствами, які спеціалізуються на виробництві традиційних бізнес культур, тощо. Основними стимулами для розвитку виробництва нішевих будуть глобальний попит і необхідність диверсифікації бізнесу. Серед нішевих технічних культур із групи олійних ймовірно домінуватиме гірчиця, так як на неї існує стабільний попит за кордоном. Провідні позиції з високою ймовірністю й надалі займатиме коріандр, оскільки канали збуту на міжнародному ринку налагоджені. Також і надалі вірогідно високим попитом будуть користуватися лікарські та ефіроолійні культури. Вирощування нішевих технічних культур, продукція яких не є експортоорієнтованою, тим не менше також є економічно привабливим, оскільки зумовлює низку позитивних економічних, екологічних і соціальних ефектів. За належного підходу і застосування низки організаційно-економічних інструментів (як то

правильний вибір культури, ефективне планування, кооперація, розвиток переробки і орієнтація на експорт) агровиробники, насамперед дрібні й малі фермери, зможуть за рахунок вирощування нішевих технічних культур отримувати стабільний прибуток, знизити ризики, пов'язані з традиційними сільськогосподарськими культурами, і загалом підвищити економічну ефективність господарської діяльності.

1. Бойко Л.О. Конкурентоспроможність нішевих культур в агробізнесі в умовах невизначеності. *Агросвіт*. 2024. № 20. С. 72-77. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.20.72
2. Височанська М.Я., Зубченко В.В. Еколого-економічні аспекти вирощування нішевих культур сільськогосподарськими підприємствами. *Збалансоване природокористування*. 2024. № 1. С. 53-59. DOI: 10.33730/2310-4678.1.2024.302623
3. Голодна А.В. та ін. Стан та перспективи вирощування нішевих культур в Україні. *Землеробство та рослинництво: теорія і практика*. 2023. Випуск 1 (7). С. 5-13. DOI: 10.54651/agri.2023.01.01
4. Григоренко С. Популярність нішевих культур в Україні зростає: що найкраще сіяти. *Агроеліта*. 2024. URL: <https://agroelita.info/populiarnist-nishevykh-kultur-v-ukraini-zrostaie-shcho-naykrashche-siiaty-2/>
5. Державна служба статистики України. Офіційний веб сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Дрозд О.М. Особливості формування ринку технічних культур в Україні. *Агросвіт*. 2024. № 10. С. 56-60. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.10.56
7. Ільчук М., Березовська Л. Перспективи експорту зерна українських нішевих культур. *Підприємництво та інновації*. 2025. № 34. С. 205-210. DOI: 10.32782/2415-3583/34.33
8. Ільчук М.М. та ін. Організаційне та економічне обґрунтування виробництва продукції нішевих культур в Україні. *Агросвіт*. 2025. № 12. С. 12-19. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.12.12
9. Книш В. Технологія вирощування гарбуза голонасінного. 2023. URL: <https://proposit-siya.com/articles/tekhnohohiyi/tekhnohohiya-vyroshchuvannya-harbuza-holonasinnoho>
10. Нішеві культури в Україні: аналітика за 2020–2024 роки (гречка, сорго, просо, нут, сочевиця, люпин солодкий, гірчиця, коноплі, коріандр, льон олійний, льон-довгунець). 2025. URL: <https://superagronom.com/multimedia/infographics/101-nishevi-kulturi-v-ukrayini-analitika-za-20202024-roki-grechka-sorgo-proso-nut-sochevitsya-lyupin-solodkiy-girchitsya-konopli-koriandr-lon-oliyniy-lon-dovgunets>
11. Нішеві лікарські, пряні та ефіроолійні культури. 2024. URL: <https://www.growhow.in.ua/nishevi-likarski-priani-ta-efirooliyni-kultury/>
12. Нішеві олійні культури: перспективи для українських аграріїв. 2025. URL: <https://hectare.ua/info/issue/Nishevi+oliyni+kul%CA%B9tury%3A+perspektyvy+dlya+ukrayins%CA%B9kykh+ahraryiv>
13. Старіков О.Ю., Рева А.В. Ефективність виробництва нішевих рослинних олій в Україні в умовах воєнного стану. *Стратегія економічного розвитку України*. 2023. Вип. 53. С. 192-202. DOI: 10.33111/sedu.2023.53.192.202
14. Томашевський В. Розвиток виробництва вівса та проса як перспективних нішевих зернових культур України. *Підприємництво та інновації*. 2025. № 36. С. 34-41. DOI: 10.32782/2415-3583/36.5
15. Черевко І. Нішеві інновації у сільському господарстві: поняття, значення і перспективи. *Аграрна Економіка*. 2019. Т. 12, № 3-4. С. 61-70. DOI: 10.31734/agrarecon2019.03.061
16. Kehinde Oluseyi Olagunju, Simone Angioloni, Maurizio Canavari. Niche markets for sustainable agri-food systems: A systematic review. *Heliyon*. Volume 11, Issue 3. e42346. DOI: 10.1016/j.heliyon.2025.e42346
17. Nilsson P., Bommarco R., Hansson H., Kuns B., Schaak, H. Farm performance and input self-sufficiency increases with functional crop diversity on Swedish farms. *Ecological Economics*. 2022. 198. 107465. DOI: 10.1016/j.ecolecon.2022.107465
18. 7 Niche Markets for Specialty Crops That Deliver Premium Profits. 2025. URL: <https://www.farmstandapp.com/20852/niche-markets-for-specialty-crops/>
19. Vijulie I., Lequeux-Dinc A.I., Preda M., Mareci A., Matei E. Could lavender farming go from a niche crop to a suitable solution for Romanian small farms? *Land*. 2022. № 11(5). 662. DOI: 10.3390/land11050662.

1. Boiko, L.O. (2024). Konkurentospromozhnist nishevykh kultur v ahrobiznesi v umovakh nevyz-nachenosti. *Ahrosvit*, 20, 72-77. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.20.72
2. Vysochanska, M.Ia., Zubchenko, V.V. (2024). Ekoloho-ekonomichni aspekty vyroshchuvannia nishevykh kultur silskohospodarskymy pidpriemstvamy. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, 1, 53-59. DOI: 10.33730/2310-4678.1.2024.302623
3. Holodna, A.V. ta in. (2023). Stan ta perspektyvy vyroshchuvannia nishevykh kultur v Ukraini. *Zemlerobstvo ta roslynnytstvo: teoriia i praktyka*, 1 (7), 5-13. DOI: 10.54651/agri.2023.01.01
4. Hryhorenko, S. (2024). Populiarnist nishevykh kultur v Ukraini zrostaie: shcho naikrashche siiaty. *Ahroelita*. URL: <https://agroelita.info/populiarnist-nishevykh-kultur-v-ukraini-zrostaie-shcho-naykrashche-siiaty-2/>
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsiinyi veb sait. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Drozd, O.M. (2024). Osoblyvosti formuvannia rynku tekhnichnykh kultur v Ukraini. *Ahrosvit*, 10, 56-60. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.10.56
7. Ilchuk, M., Berezovska, L. (2025). Perspektyvy eksportu zerna ukraïnskykh nishevykh kultur. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, 34, 205-210. DOI: 10.32782/2415-3583/34.33
8. Ilchuk, M.M. ta in. (2025). Orhanizatsiine ta ekonomichne obgruntuvannia vyrobnytstva produk-tsii nishevykh kultur v Ukraini. *Ahrosvit*, 12, 12-19. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.12.12
9. Knysh, V. (2023). Tekhnolohiia vyroshchuvannia harbuza holonasinnoho. URL: <https://propozitsiya.com/articles/tekhnolohiyi/tekhnolohiya-vyroshchuvannya-harbuza-holonasinnoho>
10. Nishevi kultury v Ukraini: analityka za 2020–2024 roky (hrechka, sorho, proso, nut, sochevyt-sia, liupyn solodkyi, hirschysia, konopli, koriandr, lon oliinyi, lon-dovhunets). (2025). URL: <https://superagronom.com/multimedia/infographics/101-nishevi-kulturi-v-ukrayini-analitika-za-20202024-roki-grechka-sorgo-proso-nut-sochevitsya-lyupin-solodkiy-girchitsya-konopli-koriandr-lon-oliyniy-lon-dovgunets>
11. Nishevi likarski, priani ta efirooliini kultury. (2024). URL: <https://www.growhow.in.ua/nishevi-likarski-priani-ta-efirooliyni-kultury/>
12. Nishevi oliini kultury: perspektyvy dlia ukraïnskykh ahrariiv. (2025). URL: <https://hectare.ua/info/issue/Nishevi+oliyni+kul%CA%B9tury%3A+perspektyvy+dlya+ukrayins%CA%B9kykh+ahrariyiv>
13. Starikov, O.Iu., Reva, A.V. (2023). Efektyvnist vyrobnytstva nishevykh roslynykh olii v Ukraini v umovakh voiennoho stanu. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, 53, 192-202. DOI: 10.33111/sedu.2023.53.192.202
14. Tomashevskiy, V. (2025). Rozvytok vyrobnytstva vivsa ta prosa yak perspektyvnykh nishevykh zernovykh kultur Ukrainy. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, 36, 34-41. DOI: 10.32782/2415-3583/36.5
15. Cherevko, I. (2019). Nishevi innovatsii u silskomu hospodarstvi: poniattia, znachennia i per-spektyvy. *Ahrarna Ekonomika*, 12, 3-4, 61-70. DOI: 10.31734/agrarecon2019.03.061
16. Kehinde Oluseyi Olagunju, Simone Angioloni, Maurizio Canavari. (2025). Niche markets for sustainable agri-food systems: A systematic review. *Heliyon*, 11, 3, e42346. DOI: 10.1016/j.heliyon.2025.e42346
17. Nilsson, P., Bommarco, R., Hansson, H., Kuns, B., & Schaak, H. (2022). Farm performance and input self-sufficiency increases with functional crop diversity on Swedish farms. *Ecological Economics*, 198, 107465. DOI: 10.1016/j.ecolecon.2022.107465
18. 7 Niche Markets for Specialty Crops That Deliver Premium Profits. (2025). <https://www.farm-standapp.com/20852/niche-markets-for-specialty-crops/>
19. Vijulie, I., Lequeux-Dinc , A.I., Preda, M., Mareci, A., & Matei, E. (2022). Could lavender farming go from a niche crop to a suitable solution for Romanian small farms? *Land*, 11(5), 662. DOI: 10.3390/land11050662.